

RUKOPIS VIKTORA MORPURGA O DANIJELU RODRIGUEZU I OSNIVANJU SPLITSKE LUKE

Zainteresovan ličnošću Daniela Rodrigueza, osnivača splitske luke, Viktor Morpurgo je kao stari žitelj grada Splita i ujedno dugogodišnji predsednik jevrejske opštine, radio na prikupljanju i sređivanju dokumenata iz venecijanskog i zadarskog državnog arhiva, želeći, kako to on sam u svom rukopisu kaže, „...da ostavi traga budućim generacijama o nekada velikoj transkontinentalnoj trgovačkoj vezi koju je Daniel Rodriguez uspeo da stvori u Splitu između aziskog kontinenta i Jadranskog mora.“

Neobjavljeni rukopis koji obuhvata preko tri stotine strana, veoma je zanimljiv sa istoriskog gledišta, jer, pothranjen jednim nizom dokumenata, živo slika doba na koje se odnosi (od g. 1557 do g. 1590), kao i prilike, kulturne, privredne, zdravstvene i socijalne u tom delu Dalmacije koja je tada bila pod vlašću venecijanske republike.

Navodeći delove rukopisa kao i pojedina dokumenta, držaćemo se glavne zamisli Rodriguezeva života, osnivanja splitske luke i ako je Rodriguez, što se iz rukopisa i citiranih dokumenata vidi, bio čovek mnogostruke aktivnosti „...pun znanja, preduzimljivosti i požrtvovanja, trgovac, filantrop i diplomata....“ (V. M.)

„Kroz dugi niz godina Daniel Rodriguez bio je potpuno zaboravljena ličnost koju su spominjali samo splitski Jevreji. Oni su u jednoj, kao manuskript štampanoj, zbirci isprva čuvali u svom arhivu prepis zaključaka mletačkog senata o utemeljenju splitskog lazareta, splitske carinarnice i splitskog pristaništa, kao i prepise zaključaka o privilegijama dodeljenim Danielu Rodriguezu i splitskim Jevrejima radi velikih zasluga Rodrigueza za preduzimanje i njegov požrtvovani rad oko osnivanja, uređenja i unapređenja splitske luke.

Rodriguezovo je delo još trajalo u svojim zadnjim tragovima sve do modernih vremena u obliku jedne primitivne, zaostale, ali lokalno još važne karavanske veze, sve dotle dok se nije izgradila željeznička pruga Sarajevo—Brod. . .Do iz-

gradnje te pruge svake nedelje i srijede poslije podne, u oči splitskih pazarnih dana, vidale su se duge povorke konja, natovarenih svakojakim sirovinama bosanskog primitivnog zanatstva, kako se vijugaju solinskom cestom, a ponedjeljkom i četvrtkom posle podne, posle svršenog pazara, kako se opet vraćaju istom cestom sa stokom natovarenom nebrojenim vrećama soli koje su Otomanci (tako su tada po njihovom državljanstvu nazivali u Splitu Bošnjake) bili pridigli baš kod stare Rodriguezove carinarnice, gde se tada nalazilo i još se nalazi monopolsko skladište soli. Pored toga su karavani dopunjavali svoj teret raznom jevtinom i bazarskom robom bečke i češke proizvodnje, dobavljene preko Trsta, kao i rižom, šećerom, kafom, sapunom, gasom, šibicama, i uopšte svim artiklima koje pre izgradnje željeznice tamošnji krajevi nisu mogli drugim putem dobiti.“

... Daniel Rodriguez koji je bio nastanjen u Neretvi, često je poslovno zalazio u Split i Veneciju. Zahvaljujući tome imao je mogućnosti da se dobro upozna sa splitskim prilikama i sa mletačkim položajem na Sredozemnom Moru. Pronicljiv i vičan međunarodnoj trgovini, umeo je da uoči važnosti toga grada i njegove luke. Stoga je već 1566 godine podneo Mletačkoj Sinjoriji jednu spomenicu o koristi koju bi imali i grad Split i venecijanska trgovina od uspostave jedne trgovačke skele u splitskoj luci. Između ostalog je naglasio da osim trgovačkih razloga govore tome u prilog i politički razlozi, jer time što bi došlo do privredne saradnje između Venecije i Turske, poboljšali bi se i politički odnosi između ovih dveju država kojima bi bilo u interesu da se ti odnosi, korisni za obe strane, ne poremete raznim zapletima. . . Izgleda da ova prva spomenica nije naišla kod mletačkih vlastodržaca na razumevanje i da je ova prva inicijativa Rodriguezova ostala bez odziva. . .

U međuvremenu je Rodriguez bio u jednoj specijalnoj misiji koja je imala za cilj da ispita odnose Turaka prema mletačkoj trgovini. U to vreme su Turci ometali normalan trgovački saobraćaj između dveju zemalja. Rodriguezu je bilo povereno da, između ostalog, ukloni postojeće smetnje za normalnu trgovinu. Sa kolikim je uspehom izvršio zadatak vidi se iz pisma Ali Sandžaka kliškog, mletačkom duždu kojim ovaj traži ponovnu uspostavu trgovačke veze kao posledicu obnavljanja dobrih odnosa sa mletačkom republikom, do kojih je došlo zahvaljujući Rodrigezu:

(Lettere et scritture turchesche N III. 1570 — 79 Archivo di Stato Venezia).

... Posledica ovih prilika je ta da bi se splitska skela mogla opet iznova uputiti, što bi bilo bez sumnje od velike koristi za Vaše Gospodstvo, a bila bi takođe jedna blagodet za sretnog i moćnog moga cara . . .

Tri godine kasnije, januara 1576, Rodriguez, koga misao o uspostavljanju luke u Splitu ne napušta, podnosi drugu obimnu spomenicu o istom predmetu, široko razlažući svoje planove u vezi sa tim. Između ostalog piše:

....Ukratko ću sada izložiti svoju zamisao za koju se smatram da je do kraja izvršim. Nudim se da podignem u Vašem gradu Splitu jednu bogatu i prostranu skelu i uzimam na sebe teret da u tu svrhu putujem amo i tamo, da učinim da se uredi putevi, da namestim gostionice, da pribavim konje i da pribavim sve ono što će biti potrebno da se za kratko vreme stvore uslovi za razvitak jedne unosne trgovine u pomenutom gradu... ..Konačno će se razviti iz ove moje zamisli tolike nebrojene mogućnosti razvitka da ih moje pero nije sve u stanju da iznese. Javni prihodi će se povećati, vlasti će dobiti veći ugled, siromašni slojevi naroda će se obogatiti time što će se u grad slegnuti mnogo raznovrsne robe koja će omogućiti razvitak najrazličitijih zanata, čime će se i privatno bogatstvo povećati....

(Archivio di Stato Venezia, Senato Mar Filza 69).

1577 godine Rodriguezovi naponi da ukažu na važnost ove trgovinske veze krunisani su uspehom što se manifestuje u odluci Mletačkog Senata od 28 oktobra 1577 godine (Archivio di Stato Venezia, Senato Mar R. o. 43 1576—77, e Senato Mar Filza 69).

... Iz spisa prikazanog Našoj Sinjoriji od strane Daniela Rodrigueza Jevrejina ovo Veće je razmatralo njegovu ponudu što se tiče uspostavljanja jedne skele u Splitu, kroz koju bi imala tranzitirati roba koja bi išla u turske zemlje i koja bi iz njih dolazila... ..ovo Veće je došlo do uverenja da će predložena skela biti od koristi za trgovinu i od koristi našim carinskim приходima.

To pretpostaviv, prihvata se zaključak da se da nalog našem Conte u Splitu da, pristupiv nužnim informacijama, odredi što pre koje će mesto izvan grada biti najprikladnije da bi na njemu pomenuti Daniel Rodriga sagradio sasvim o svom trošku jednu carinarnicu u koju bi se deponirala trgovačka roba koja će tamo stići kako iz ovog našeg grada Venecije tako i iz turskih zemalja...

„Najzad, krajem 1580 godine, Daniel Rodriguez je dobio od mletačkog senata konačno odobrenje da može da započne sa izgradnjom carinarnice i to sa svojim sredstvima“...

Međutim izgleda da su ti prvi izdaci bili veći a prvi prihodi manji od onog što je Rodriguez bio zamislio. Pored toga prevideo je prepreke koje će imati u izvođenju svoje zamisli te je ubrzo ostao bez potrebnih sredstava i za radove koji su bili tek u početku. Pre-

duzimač kome je Rodriguez bio dao predujam od 350 dukata je umro, a njegovi nasljednici to ne priznaju, te sav uloženi novac propada a zgrade napola zidane ne mogu da odgovore svome zadatku.

Šta je usledilo sa Rodriguezom i ostvarenjem njegovog poduhvata vidi se iz opširnog izveštaja Collegiu, Nicole Correra, Conte i Capitanio Splita:

... Ostaje mi još da govorim o skeli i sa time sam svršio. Nema spora o tome da kada bi se uvela da bi bila od velike blagodeti, javne i privatne. Javne, radi velike koristi koju bi crpele državne finansije iz utroška nameta na tranzitnu trgovačku robu. Privatne, jer bi tamošnji stanovnici iznajmili svoje kuće i dućane trgovcima koji bi došli da se tu nastane, a osim toga bi crpeli od toga prometa mnoge druge koristi. U početku svoje službe uložio sam sve svoje misli i sva svoja nastojanja da bi se ta skela stvorila. Učinio sam sve da bi Daniel Rodriguez započeo sa gradnjom carinarnice i lazareta na onom mestu koje je bilo za to određeno, kako bi se dovezena trgovačka roba mogla smestiti i raskužiti. On se je odmah dao na posao i uložio je u gradnju jedno 350 dukata, nakon čega, našavši se pred nepremostivim preprekama, napustio je delo i otputovao, ima eto već, preko jedne godine, iz grada i nije se više povratio. Od tada nije više došao ni jedan brod sa robom niti se je više stavila ruka na započetu zgradu koja, eto, sada leži kao na po srušena, zapuštena i zanemarena ruševina...

(Archivio di Stato Venezia, Relazioni Collegio, Filza 72, 1583).

Rodriguez je dakle bio primoran da napusti veliku zamisao svoga života, istina samo privremeno, i da otputuje za Neretvu. Za to vreme se splitska skela malo pomalo ostvaruje, ali ne može da dođe do punog izražaja jer nema potrebnih preduslova za to. Split nema dovoljno magacina, štala za konje, prenočišta za trgovce a ni lazareta za robu. Zato mletački senat 11-III 1588 donosi odluku da sam nastavi ono što je Rodriguez morao da ostavi nedovršeno (Arhivio di Stato Venezia, Senato Mar Filza 100-Giugno, Luglio, Agosto, 1588):

... Neka se zato prihvati zaključak da se ovlasti naš Kolegijum da što pre dovrši carinarnicu u Splitu koja je bila već započeta, tako da ista bude dovedena u stanje da uzmogne primiti i čuvati trgovačku robu...

Iako vidimo da je mletački senat odlučio da nastavi uspostavu splitske luke, Turci, kojima ne ide u račun napuštanje neretvljanske luke koje bi bezuslovno usledilo stvaranjem sigurnijih trgovačkih puteva, stvaraju smetnje sa kojima se sada Mlečani bore:

... Uprkos svim naporima izgleda ipak da nije mletačkim vlastima uspevalo da se sa Turcima sporazumeju po pitanju splitske skele, tako da se na kraju odlučiše da se obrate Rodriguezu koji je sa strane motrio kako se celi ovaj posao od njega začet, bez njega, ali slabim uspehom odvija...

... Sa ovim, dakle, Rodriguez, opet ulazi u zupčanik pripravnih radnji za splitsku skelu koji je on prvi stavio u pokret...

... Nadalje se radovi na izgradnji skele normalno razvijaju. Posle dve odluke Senata od 1590 godine, a koje predstavljaju „Magna Charta“ splitske skele, koja je time konačno ustanovljena i time postavljeni temelji njenog budućeg velikog razvitka, do 1597 god. još se gradi, još se nailazi na teškoće, još se novim odredbama te teškoće savladavaju i splitska luka se prilagođuje njenom zadatku. Kroz to vreme nova skela sve se više afirmiše, njeno zaleđe sve se više proširuje, njen glas se sve više širi do najudaljenijih krajeva i postaje jednom stvarnom činjenicom u ogromnom prostoru koji još gravitira prema Sredozemnom Moru i nije još zahvaćen od okeanskih puteva, koji će mu prebaciti težište sve više na zapad, a čime će se zapečatiti udes Venecije i naših luka sve do časa kada će proboj Suezkog kanala opet oživeti. Prednji Istok i od njega opet stvoriti lanac koji će vezati krajnji istok sa evropskim zapadom...

... Kolika je zasluga Rodrigueza u svemu tome bila, vidi se iz jedne od gore pomenutih odluka koja u svojoj petoj tački kaže:

Da gorespomenuti Daniel Rodriguez, pronalazač splitske skele, bude potvrđen konzulom jevrejske narodnosti, od koje je na tu čast bio izabran u ovom gradu sa onom nagradom koju će mu ista narodnost doznačiti a koju nagradu će on smeti mirno uživati...

Nisu anali venecijanske republike jedini tragovi uspomene na Daniela Rodrigueza. Simon Luzzatto, značajni rabin, naučnik i pisac, piše o njemu u svom najpoznatijem delu „Discorso circa il stato degli Hebrei et in particolar dimoranti nell'inclinta citta di Venezia“:

... dok, Venecija neće nikad moći da zaboravi uspomenu prvog osnivača splitske skele koji je bio Jevrejin po narodnosti, a koji je sa svojim predlozima preneo trgovinu velikog dela Levanta u taj grad koji se sa svojom lukom sada smatra najjačim i najčvršćim temeljom trgovine što ga poseduje grad Venecija...

Rukopis Viktora Morpurga je jedan dragocen prilog za izučavanje istorije i položaja Jevreja u Dalmaciji, kao i njihovog učešća u javnom životu. Ne manji je njegov značaj za izučavanje istorije uopšte.